

Adalékok egy szabotázssper módszertanához

A Belügyminisztérium Központi Irattárában őrzött, majd a Történeti Levéltárához átkerült iratok, iratcsomók feldolgozásánál a kutatók számára elsősorban az okoz nehézséget, hogy nem az eredeti nyomozati anyag korabeli „házipéldányait” kapja meg, hanem az 1960-as és 1970-es években – az esetek többségében követhetetlen rendszer szerint – összeállított, az egyes ügyekre, személyekre vonatkozó dossziékat. A nyilvántartási szempontok megváltozása, az iratcsomók hiányos összeállítása, az iratmegsemmisítések minden egyes ügy sajátjának tekinthetők. Egészen kivételes helyzetbe kerül a kutató akkor, amikor olyan iratanyagot vehet a kezébe, melyben lényeges kortörténeti, a „rendszer” működésére vonatkozó, annak ördögi logikáját lépésről-lépésre nyomon követhető dokumentumokra bukkan.

Ilyen, a gyakorlatilag hiánytalanul megmaradt, „bányászakták” néven ismerhető 42 kötetnyi vizsgálati anyag. A Vargha Béla bányamérnök¹ nevével jelzett ügyben a fővádlott mellett a magyar bányászat több meghatározó szakembere ellen is eljárást indított az Államvédelmi Hatóság VI. (Vizsgálati) Főosztálya.² A nyomozást felső közbenjárásra és a beépített informátorok jelentései alapján indította meg az ÁVH I. (Hálózati) Főosztálya.³ Az 1951 májusától folytatott bizalmas nyomozás során elsőként 1952. augusztus 6-án három személyt, Vargha Béla, Krupár Géza⁴ és Dr. Káposztás Pál⁵ bányamérnököket vették előzetes letartóztatásba. Az alapkoncepció pillérét – a korábbi politikai és gazdasági perekben már oly jól bevált – a külföldi tőkés által támogatott, a rendszer megváltoztatására irányuló szándékos, szervezett szabotázss-cselekmény adta. A szabotázss árnyéka minden olyan szakemberre rávetődött, aki kétségbe vonta az ötéves tervet, és a rendszer ellensége lett mindenki, akit a politikai vezetés bűnbakként akart felmutatni, indokolva ezzel a bányák termelésének visszaesését.

A nyomozás kiterjesztése, az összesen 13 letartóztatott ügyével foglalkozó közel 16.000 oldalnyi vizsgálati anyag azonban nem hozta meg a várt eredményt. A napi rendszerességgel felvett, kényszerítő eszközök hatására tett „beismerő vallomások” (ti. 30–40 órás folyamatos kihallgatás, testi bántalmazás, sötétzárka stb.), napi fogdahálózati jelentések, a – több ponton megcáfolt és egymásnak ellentmondó – szakértői vélemények kevésnek bizonyultak a „tudatos kártevés” és „szabotázss-cselekmény” bizonyításához. Pedig a Vizsgálati Főosztály a „legjobb kihallgatóit”⁶ használta, és egy kiértékelő csoport felállítására adott utasítást, amely folyamatosan dolgozta fel és egyeztette össze a kikényszerített vallomásokat. Az őrizetesek mellé ültetett fogdaügynököktől⁷ várt „szakszerű segítség” nem csak a korszakban oly jellemző besúgó tevékenységet jelentette: elsősorban az őrizetes hangulatáról, viselkedéséről jelentett, kipuhította a gyengéit, sőt, a hatékonyabb munka érdekében javaslatokat tett az ÁVH-nak.

A kihallgatást megelőzően, tudatos koncepcióra épülő ún. kihallgatási terv készült, melynek taktikája – így a tiszt hangneme, magatartása, engedményei az őrizetessel szemben – szintén a fogdaügynöki jelentéshez igazodot: az őrizetes véleménye a kihallgató tisztról, a kihallgatásról, saját ügyének lehetséges kimeneteléről. Az első kihallgatást követően egyik őrizetes esetében sem vettek fel további jegyzőkönyvet, helyette ún. feljegyzéseket készítettek. A kihallgatók tehát semmit nem bíztak a véletlenre: mivel a beismerő vallomásokkal – a kényszerítő eszközök alkalmazása ellenére – nem voltak megelégedve, az „előadók” sok esetben lediktálták a kérdéseket és a válaszokat, amelyet „beismerő” vallomás formájába öntve, a következő kihallgatásra magukkal vittek az őrizetesek.⁸

A kihallgatások során (gyanúsítottanként 2–2 kihallgató) készített feljegyzésekből napi jelentéseket írtak a vizsgálati tisztek, feltüntetve ezeken a kihallgatás időtartamát és az őrizetesek hangulatát. Ezekből a jelentésekből készültek az ún. heti összefoglalók, melyeket kiegészítettek az őrizetesek fogdai magatartásáról – szintén napi rendszerességgel – készített ügynökjelentésekkel. A 13 gyanúsított ügyével foglalkozó, szinte hiánytalanul megmaradt jelentésekkel gyakorlatilag naponta követhetjük a fogva tartott, testileg-lelkileg nyomorgatott és az állambiztonsági szervek törvénytelen módszereinek teljesen kiszolgáltatott szakemberek sorsát. (Az ügyel kapcsolatban napi jelentéseket egészen 1953. július 20-ig készített a Vizsgálati Főosztály!)⁹

A vizsgálat elsődleges célja – tényleges bizonyítékok hiányában – a „beismertetés” elérése volt. Ennek eszközei az éjjel-nappal tartó kihallgatások, lelki és testi megtörések, félrevezetések, ígérgetések, „kedvezmények” adása, fenyegetések, bűntudat keltése stb. voltak. Itt olyan „kedvezményekre” kell gondolnunk, mint a kéz megmozdítása, az ülve történő

kihallgatás vagy az alvás engedélyezése. A már amúgy is megtört őrizetéseket ezáltal gyakorlatilag két véglet között hagyta őrlődni az ÁVH: vagy kedvezmények engedélyezésével hitegette, vagy fenyegetésekkel, megvonásokkal büntette. A testi fenyegetések, a lelki ráhatás, zsarolás egyértelműen kimutatható az iratokban, sőt, esetenként a gyógyszeres „kezelés” alkalmazása is feltételezhető.¹⁰ A cigaretta- és alvásmegvonás mellett sokszor ételmegvonással is büntették a fogva tartott szakembereket, de volt olyan, akinek a fogsorát több mint két hétre elvették. A Vizsgálati Osztály még attól sem riadt vissza, hogy beteg, vagy akár halálán lévő őrizetéseket is kihallgassanak, sőt, még a rabkórházba is utánuk mentek.

A vizsgálati naplókából, a heti összefoglalókból, a napi jelentésekből kiderül, hogy a terhelteket az első hetekben átlag napi rendszerességgel 10–12 órán keresztül hallgatták ki, de a „makacsabb” őrizetéseket esetenként 16 órán keresztül is faggatta a Vizsgálati Osztály kihallgató tisztje. A főként éjszakai kihallgatások után az ÁVH nem engedélyezte nappal az alvást, de az esetleges éjszakai „pihenőt” is ún. önvallomások írásával kellett töltenie a gyanúsítottnak. A kihallgatások során egyenesen, mozdulatlanul kellett állniuk, de a cellában sem hagyták őket pihenni: ágyukon a cella kémlelőnyílásával szemben kellett ülniük, egyáltalán nem feküdhettek le. (Ehhez külön, ún. fekvési engedély kellett)

Az egyértelműen kitűnik az anyagból, hogy az eredeti szándék a bányamérnökök ügyében is az elsősorban propaganda célokat szolgáló politikai-gazdasági kirakatper megrendezése volt, de feltehetőleg túl nagyot és túl gyorsan akart markolni az ÁVH. Az ügyben felmerülő szakmai kérdések – még az eleinte rendelésre gyártott szakértői vélemények ellenére is – túl sok irányba vihették, így módosíthatták a vizsgálat folyamatát, annak eredményét. Nem egy adott ügyet akart kreálni az „államvédelem”, hanem egy hosszú és bonyolult folyamatot, amelyet szakmailag is hitelessé kellett tennie. Nem lehet kétségünk afelől, hogy mindezek ellenére megoldották volna ezt a „problémát”, de 1953-tól – a részleges politikai enyhüléssel – egy látványos gazdasági pert már a politikai érdekek sem kívántak. A „szocialista törvényesség”-re hivatkozva,¹¹ de gondosan ügyelve a Vizsgálati Főosztály, így az államvédelmi szervek tekintélyére, a vádlottak közül – aki túlélte az előzetes letartóztatást¹² – összesen 7 főt állítottak bíróság elé, a többieket szabadlábra helyezték. Rehabilitációjuk csak több évtized után történt meg.¹³

A szinte érintetlenül megmaradt, több mint másfél éven keresztül folytatott vizsgálati anyag iratainak bemutatása még egy nagyobb terjedelmű munkában is alapos válogatást igényelne. Elsődleges szempont az embertelen körülményeknek kitett áldozatok sorsának, személyes emlékének tiszteletben tartása. Mégis, a szubjektív jellegű és hangvételi dokumentumok – jelen esetben fogdahálózati jelentések, napi jelentések, szolgálati jegyek – teszik lehetővé a tárgyalt korszak mélyebb, árnyaltabb megismerését. A most közreadott dokumentumok természetesen nem elegendőek az ügy teljes bemutatásához és megértéséhez: ezt egy nagyobb terjedelmű munka lesz hivatott pótolni. Pusztán azt kívánja érzékeltetni, amit a vizsgálatban aktívan résztvevő Péter Gábor altábornagy mondott az egyik letartóztatott bányamérnöknek a kihallgatás folyamán: ha az ÁVH azt akarja, még azt is beismerteti, hogy tegnap este Churchillle sétált a Margit-hídon.¹⁴

Dokumentumok

1. Ügynökjelentés Dr. Káposztás Pál fogdai magatartásáról, 1952. augusztus 15.

Tárgy: 202/3. jelentése Dr. Káposztás Pál fogdai magatartásáról

Jelentés.

Budapest, 1952. augusztus hó 15-én

Jelentem, hogy Káposztás Pál a tegnapi nap folyamán este kb. 11 órakor visszajött a cellába és nagy örömmel fogadta, hogy a volt cellatársát ismét megtalálta, mert amikor visszahozták a kórházból, amint később elmondta, kérdezték tőle, hogy melyik cellában volt megelőzőleg és amikor a 115-ös cellát mondta be korábbi cellájának, akkor valamit megnéztek és ebbe a cellába hozták, s már azt gondolta, hogy teljesen idegenek közé kerül, amikor felismert.

Ezután elmondta, hogy a múlt szombati kihallgatás után annyira rosszul érezte magát, hogy azt az előadó is észre vette és a legnagyobb meglepetésére nem a cellába, hanem a

rabomobilba vitték, ami elvitte a Mosonyi úti rabkórházba, ahol hétfőn megvizsgálta az orvos és megállapította, hogy kezdődő sárgasága van, amit azonnal kezelés alá is vett. Az orvos nagyon rendesen viselkedett vele szemben és még az itteni őrnagy orvos is meglátogatta és nagyon alapos vizsgálatnak vetették alá. Eltiltották minden mozgástól, de a legnagyobb meglepetésére másnap már megjelent az előadója, aki egész nap kihallgatta, sőt amikor elment, akkor jött a kihallgató társa is, aki folytatta a kihallgatást. Ugyanez történt másnap is, amit egyáltalán nem ért meg, mert annyira rosszul érzi még mindig magát, hogy számít arra, hogy a már több ízben lévő szívtrombózis megújul, és akkor végképpen megoldódik minden kérdése, mert azt már egyetemi orvos barátja is megállapította, hogy egy következő rohamot nem fog már kibírni...¹⁵ Ehhez hozzájárult még az is, hogy a tegnapi viziten még teljes nyugalmat írtak elő az orvosok, míg ugyanakkor este elszállították ide. Ma is nagyon rosszul érezte magát és állandóan szívgörcsei voltak, s nem tudott magához jönni [sic!] a nyomott levegő miatt, s minthogy nem kapott diétát, nem is mert enni, mert félt attól, hogy megint megújul a betegsége, s egyébként is csak tejen és cukron élt a kórházban, s amíg lehet szeretne életben maradni és ezért is nem akar enni.

Jelentem, hogy nagy hatással volt rá az egyik cellatársunk elbeszélése, amelyik elmondta, hogy ezelőtt egy évvel volt a tárgyalásuk és most visszahozták, s egyébként se várjon semmit a tárgyalástól, mert az teljesen az ÁVH által rendezett színház, mert teljesen zárt tárgyaláson hoznak ítéletet, s hogy hogyan, azt abból is lehet látni, hogy az ő ügyükben 21-en voltak vádlottak és azt a visszavonulástól számított 5 percen belül meghozták. A tárgyalás menetéről jobb nem is beszélni, mert arra csak a következő példával mutat rá. Az ÁVH tisztek ott voltak a tárgyaláson, és amikor véletlenül olyan kérdésre került a szó, amit nem akartak, hogy még a bírák is tudjanak, akkor egyszerűen intett az egyik ÁVH-s tiszt, amire azonnal abba hagyták a kérdést, és nem vitatták többé. Jellemző a tárgyalásra az is, hogy a védőügyvédek a tárgyaláson az ÁVH-s tisztek után jöhettek csak be a terembe, és akkor adták nekik oda a vádiratot, és akkor adták meg, hogy kinek ki lesz a védője, úgyhogy még csak nem is tudták elolvasni a vádiratot ...

Ilyen és ehhez hasonló felvilágosításokkal szolgált a cellatárs, ami nagyon leverte Káposztást, és kijelentette, hogy akkor egyáltalán nem érti, hogy miért csinálják vele ezt az egész cirkuszt, ha úgyis minden előre elkészített terv szerint bonyolódik le és az egész csak egy komédia... Ezek után úgy látja, hogy itt kell csak védekeznie, és ezentúl nem fog semmibe se belemenni és főként nem fog semmit aláírni...

Érdeklődött a fogházbeli viszonyokról, amikről megint csak a lehető legrosszabb tájékoztatást kapta, ami aztán végképpen deprimálta Káposztást. Az elítélt cellatárs kérdései alapján megtudta, hogy az egyik előadója az itteni pártszervezet titkára és hogy a 2. emeleti osztályvezetőjét Barnának¹⁶ hívják, ami lehet, hogy csak a fedőneve, de ezt is nagy örömmel vette Káposztás...

A másik cellatársunk Kerekes László¹⁷ ózdi gyári esztergályos és Káposztás között eszmecsere fejlődött ki, aminek a végső eredménye az volt, hogy valószínűleg egy nagy bányászügyet akarnak csinálni, és emiatt vannak itt mind a ketten, mert a beszélgetés során kölcsönösen kicserélték nézeteiket, hogy kit mikor tartóztattak le és azokkal kapcsolatban milyen kérdéseket tettek fel mindkettőjüknek. Itt főként Kerekes beszélt, mert Káposztás tart attól, hogy esetleg szándékosság volt abban, hogy egy olyan cellába tették, ahol egy hasonló ügyű személy van, mint ő. Amit beszélt azt is csak németül mondta el, mert lehetőség szerint csak indifferens dolgokról beszélünk, aminek az az oka, hogy a beszélgetést úgy vezetem, hogy véletlenül se dekonspirálódjak, mert minthogy nem tudtam, hogy ebbe a cellába hozzák vissza Káposztást.

Személyemre vonatkozóan némi ellentmondásban vagyok, amit csak úgy tudok megtartani, hogy fel ne fedezze Káposztás, hogy mindig előttem jönne le a kihallgatásra. Ebben az irányban biztosítottam magamat, de viszont előrehaladás szempontjából nem előnyös a helyzetünk, mert elővigyázatosságból nem beszél a saját ügyéről.

Jelentem, hogy bizalma teljes s a munkának csak a társaink az akadályai... Várja, hogy mennyire kívánják a halálát, de vajon meg kapja-e a diétát vagy sem, mert ha ezt a csekélységet sem teszik meg, akkor tényleg igaz az elítélt cellatársunk mondása, hogy csak arra megy minden hogy a „nekik” tetsző jegyzőkönyvet aláírják és azután már nem érdekes, hogy az igaz volt -e vagy hazugság, valamint az sem érdekes, hogy meghal -e az ember vagy se.

2. A Vizsgálati Főosztály feljegyzése a bányamérnökök ügyében, 1952. november 26.

Feljegyzés

Kiss áv. szds. elvtárs részére¹⁸

Budapest, 1952. november 26.

1. A bányamérnökök ügyével kapcsolatban az a vélemény, hogy szabotázs valóban történt, de az eddigi kihallgatások és bizonyítékok nem elegendők. Az ügyben még sok minden nincs felderítve. A kihallgatásokat tovább kell folytatni, bizonyítékokat kell beszerezni, általában többet és mélyebben kell foglalkozni az üggyel, mert mindenféle bányaszabotázs ügy nagyon komplikált ügy.

Mindenkit, aki az ügyben dolgozik, ki kell oktatni arra, hogy ez egy nagyon komoly ügy és csak nehéz, fáradságos munkával lehet benne eredményt elérni.

Ha fel akarjuk deríteni, hogy mi történt valójában, akkor több tárgyi bizonyítékot kell beszerezni és számos tanút kell kihallgatni az ügyben, ellenőrzés és alátámasztás céljából.

2. A szabotázs ügy jelenlegi vizsgálati periódusa azt bizonyítja, hogy a mérnökök szabotázs a tervezés és beruházás szintjén mozgott és úgy néz ki, mintha konkrét kártevésben nem lett volna szerepük. Ezekről a részekről elmosódva, ködösen esik csak szó. Márpedig fő kérdés az, ha megállapítottuk, hogy a tervezésben és beruházásban szabotázs történt, ezt aprópénzre váltani, hogyan jelentkezett a gyakorlatban. Hogyan jelentkezett egyik, vagy másik bánya területén és az ott dolgozó bányászok számára.

3. Nincsen eldöntve, hogy van-e szervezkedés. Megbeszélték-e közösen, szervezetszerűen a szabotázstevékenységet és az újonnan bekapcsolt személyek tudomást szereztek-e arról, hogy valamilyen szabotáló csoportnak tagjai.

4. Nincs tisztázva, hogy mi történt 1948 után, amikor az őrizeteseik közül néhányan kiestek a magasabb állami funkciókból.

5. Vargára¹⁹ és Déryre²⁰ nincsenek összegyűjtve megfelelően az anyagok azokról a területekről, ahol ők korábban dolgoztak. Sem tanúkihallgatások nem történtek megfelelő számban, sem tárgyi bizonyítékokat nem kutattunk céltudatosan.

6. Az egy szakértői vélemény kevés az ügyben.²¹ Annál is inkább, mert úgy néz ki, hogy az a szakértő, aki ezt a véleményezést adta, bizonyos szálakkal kapcsolódik a szabotáló társasághoz Simonék²² útján.

7. Az őrizeteseiket ki kell hallgatni arra vonatkozólag is, hogy hol van külszíni fejtésre való hely az ő tudomásuk szerint, és ezt mondják meg nekünk is. Ezeket külön feljegyzésekben rögzíteni kell, amit azután leellenőriztetnek és megkezdik a feltárást. A cél az, hogy most olyanokat is mondjanak meg, amiket, amíg szabadlábon voltak elhallgattak szabotázs céljainak megfelelően.

8. Bányáinknak régi betegsége, illetve a szabotázs egyik régi megnyilvánulása, hogy a modern fejtő és egyéb gépeket kihatás nélkül hagyják állni, néha az udvaron az esőben rozsdásodnak.²³ Az is egyik megfogható konkrét példája a szabotázs tevékenységnek, ha ilyen irányú tényeket felderítünk azokon a területeken, ahol ők mérnökök, igazgatók, tervezők voltak.

9. A feljegyzésekből, az eddigi kihallgatások tartalmából hiányoznak a bányaszerencsétlenségek, az aknák elárasztásának és egyéb ilyen konkrét szabotázs megnyilvánulásoknak az összefüggésbe hozásai, illetve tisztázásai. Mennyiben van közülük ezeknek a mérnököknek bányászok halálához, esetleg munkanélküliséghez, vagy fizetés csökkenéséhez.

10. A vizsgálat rendelkezésére álló lehetőségek olyan irányba sincsenek kihasználva, hogy a közelmúltban voltak bányamérnök őrizeteseink a szocdem ügyben és ezeket nem hallgattuk ki mindeztideig a szabotázs-cselekményüknek az összefüggésére Vargáékkel és Déryékkel (Meskó²⁴, Esztó²⁵, Kubinyi²⁶, stb.).

11. A tárgyi bizonyítékok feltárására nem foglalkoztunk minisztériumi, vagy más állami hivatalok levelezésének ellenőrzésével, amelyek irattárakban vannak lerakva, amelyeket Káposztás, Hansági²⁷, Varga, stb. írtak alá és küldözgettek széjjel szabotázstevékenységük érvényesítése céljából.

Mindezek közvetlen előttünk álló feladatok, amelyeket rövid időn belül meg kell oldani. Az előttünk álló feladatok megoldásához azonban sokkal jobban meg kell szervezni a munkát, sokkal jobban, komolyabban kell vinni a vizsgálatot.

1. Az őrizeteket a vizsgálati főosztály legjobb kihallgatóinak kell kihallgatni. A kihallgatásokba konkrétan be kell kapcsolódni Kapitány [István] százados, Kiss [László] százados és Varga [Béla] fhdgy. elvtársaknak is. A fontosabb őrizetek kihallgatását két elvtárs végezze folyamatosan, hogy az állandó foglalkozás biztosítva legyen. Amíg az egyik kihallgat, a másik ellenőrző intézkedéseket fogantatosít és anyagokat tanulmányoz.

2. Sürgősen készíteni kell az ügyről egy érthető világos térképet, amelyből pontosan ki lehet olvasni, hogy ki kihez kapcsolódik, kik a felső és kik az alsó kapcsolatok.

3. Minden őrizetes mellé fogdahálózatot kell beállítani, akiknek a kihallgatását nagyon gondosan kell elvégezni, hogy szakszerű segítséget tudjanak nyújtani a munkánkhoz.

4. Beck²⁸ elvtárs vezetésével létre kell hozni egy jól és gyorsan működő kiértékelő csoportot, amelyik feldolgozza az eddigi kihallgatások eredményeit és ellenőrzi az újabb kihallgatások adatait.

5. Létre kell hozni a [...] ²⁹ elvtársakkal közösen egy nyomozó csoportot, amelyiknek elsőrendű feladata a tárgyi bizonyítékok felkutatása legyen. A csoportnak felelős vezetője, annak felső kapcsolata legyen.

6. Létre kell hozni egy felelős csoportvezető irányításával tanúkihallgató csoportot, amelyben szintén részt vesznek a hálózati munkások is, és akik állandóan gyűjtik az anyagokat az őrizetükben lévő személyekre.

7. Minden őrizetes kihallgatásáról minden nap feljegyzést kell készíteni 3 fehér és megfelelő számú barna példányokban, hogy állandóan figyelemmel tudjuk kísérni a kihallgatások menetét és eredményét. (Egy fehéret kérek felfelé való továbbításra, ³⁰ fontosabb dolgokról kettőt; egyet saját használatra, egy barnát pedig a T. elvtárs részére. ³¹)

8. Összesíteni kell azoknak a szakértőknek a megjegyzését és véleményét, akik jelenleg az ügyben az épületünkben dolgoznak. A régi szakértői véleményhez hasonlóan egy újabb alapos szakértői véleményt kell készíteni az üggyel kapcsolatban.

9. Vitálisra ³² és Szurovira ³³ össze kell állítani az ÁVH-n meglévő, rájuk nézve kompromittáló anyagot és ezzel kapcsolatban javaslatot kell tenni előállításukra, kihallgatásukra, illetve őrizetbe vételükre. Ezekre a személyekre sürgősen ki kell hallgatni az összes őrizettest.

[ÁBTL 3.1.9. V-110208/2. 84-86. Géppel írt tisztázat, Juhász László áv. ezredes saját kezű aláírásával.]

3. Szolgálati jegy, 1952. december 7.

Államvédelmi Hatóság
VI/1-c. alo.

Szigorúan titkos

Szolgálati jegy
Budapest, 1952. december hó 7-én.

Kérem Mohi Rezső³⁴ őrizettestől a további utasításig az ebédadagját megvonni és cellájában állíttatni.

Kapitány Lajos³⁵
áv. szds. oszt. vez.

A Fogdairoda vezetőjének.

[ÁBTL 3.1.9. V-110208/28. 229. Géppel írt tisztázat. Kapitány István helyett Balázsi Béla áv. őrnagy saját kezű aláírásával.]

4. Dr. Kelemen Ferenc kihallgatási naplója, 1952. december

Vizsgálati napló³⁶

Vargha Béla ügyében szereplő Kelemen Ferenc³⁷ (szül.: 1885, Budapest, anyja Hajduska Paulina, fogl.: nyug. bankigazgató) őrizetessel kapcsolatban fogantatosított intézkedésről.

Keltezés:	Intézkedés:	Aláírás:	Megjegyzés:
1952. X. 28.	Kihallgatás: 14.20 – 19.10-ig	Bedők alhdgy ³⁸	
1952. X. 29.	Kihallgatás: 10h – 14h-ig 19.15 – 23h-ig	Fullér Lajos ³⁹	
1952. X. 31.	Kihallgatás: 10.30 – 12.30-ig 20h – 23h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 3.	Kihallgatás: 10.30 -12.30	Fullér Lajos	
1952. XI. 4.	Kihallgatás: 11.15 – 14.15-ig 19h – 23h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 5.	Kihallgatás: 0h – 6h-ig 19.30 – 23h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 6.	Kihallgatás: 9.30 – 14h-ig 22h – 7-én 4h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 7.	Kihallgatás: 22h – 8-án 4h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 9.	Kihallgatás: 10h – 12h-ig 16.30 – 10h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 10.	Kihallgatás: 9.30 – 15h-ig 17h – 21.30-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 11.	Kihallgatás: 13h – 19h-ig 19.30 – 22h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 12.	Kihallgatás: 16h – 22h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 13.	Kihallgatás: 10.30 – 15h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 14.	Kihallgatás: 10.30 – 17h-ig 19.10 – 22h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 15.	Kihallgatás: 9h – 14h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 17.	Kihallgatás: 9.30 – 15h-ig 16.30 – 22h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 18.	Kihallgatás: 9.30 – 15h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 19.	Kihallgatás: 10h – 13.30-ig 17h – 22h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 20.	Kihallgatás: 9.30 – 15h-ig 17h – 22h-ig	Fullér Lajos	Feljegyzés nem készült
1952. XI. 21.	Kihallgatás: 13h – 16.15-ig 18h - -22h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 23.	Kihallgatás: 10h – 13h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 24.	Kihallgatás: 11h – 15h-ig 18h – 22h-ig	Fullér Lajos	1 feljegyzés készült
1952. XI. 25.	Kihallgatás: 10.30 – 14h-ig 19h – 22h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 27.	Kihallgatás: 10.30 – 14h-ig 17h – 22h-ig	Fullér Lajos	
1952. XI. 28.	Kihallgatás: 16h – 20h-ig	Fullér Lajos	
1952. XII. 1.	Kihallgatás: 10 – 13-ig 19 – 23-ig	Bedők István	Feljegyzés
1952. XII. 2.	Kihallgatás: 10 – 13.30-ig	Bedők István	
1952. XII. 3.	Kihallgatás: 9.30 – 13.30-ig 16.30 – 18-ig 19 – 23-ig	Bedők István	
1952. XII. 4.	Kihallgatás: 11.30 – 14-ig	Bedők István	

	16 – 18-ig 19 – 22-ig	
1952. XII. 5.	Kihallgatás: 11.30 – 14-ig 15.30 – 18-ig 19.30 – 23-ig	Bedők István
1952. XII. 6.	Kihallgatás: 9.30 – 14-ig	Bedők István
1952. XII. 7.	Kihallgatás: 10.30 – 14.30-ig	Bedők István
1952. XII. 8.	Kihallgatás: 19.00 – 22.45-ig	Bedők István
1952. XII. 9.	Kihallgatás: 11 – 14-ig 19 – 23-ig	Bedők István
1952. XII. 10.	Kihallgatás: 11 – 13-ig 19 – 23-ig	Bedők István
1952. XII. 11.	Kihallgatás: 17 – 23-ig	Bedők István

A napló 1952. december 11-én lezárva.⁴⁰

[ÁBTL 3.1.9. V-110208/38. 11-12. A vizsgálati napló első felét géppel írták, majd kézírással folytatták, a végén Bedők István áv. hadnagy saját kezű aláírásával.]

5. Fogdahálózati jelentések összefoglalója, 1953. március 15.

Államvédelmi Hatóság.
VI. Főosztály.

Szigorúan bizalmas!

Napi fogdajelentésekből heti összefoglaló
a mérnökök fogdai magatartásáról.
Budapest, 1953. március 15.

Az elmúlt héten, 1953. március 8-tól, 1953. március 14-ig bezárólag a mérnökök ügyében alkalmazott fogdahálózat többek között az alábbiakat jelentette.

Schmidt Sándor⁴¹ / [...] ⁴²

Levertsége és rossz hangulata a hét folyamán állandóan fokozódott, csak néha a kihallgatások előtt volt jókedvű és bizakodó. Abban reménykedett, hogy tervezett vallomását el fogja fogadni vizsgálója. Hangoztatta, hogy a küszöbön lévő kérdésekre már nem tud újat (sic!) mondani, de készséggel „vállal” mindent, csak mondják meg neki. Félti a barátait, mert abban a hiszemben van, hogy azok még nem tettek vallomást és nem akarja őket belekeverni. Az amerikai beavatkozásba még mindig hisz és csak tőlük várja helyzetének megoldását. Vizsgálóját és a vizsgálat módját állandóan becsméri, a bánásmódot kibírhatatlannak tartja. Az öngyilkossági gondolatokkal már napok óta nem foglalkozik és arról nem beszél.

Heinrich Henrik⁴³ / [...]

Hangulata egész héten egyenletesen nyugodt, néha bizakodó volt. Az a véleménye, hogy magatartása a Hatóság tetszésével találkozott és reméli, hogy ez kedvezően fog kihatni ügyére, ítéletére és az ezt követő elbánásra. Egyedül felesége sorsa izgatja, de reméli, hogy az ítélete után dolgozhat és akkor azon is segíthet. Cellatársának elmondotta, hogy amit eddig aláírt az a valóságnak megfelel és azt minden körülmények között vállalni is akarja.⁴⁴

Dzsida László⁴⁵ / [...]

Hangulata teljesen letört, el van készülve a legsúlyosabb ítéletre is. Szívesen vállalná már a halált is, hogy ezzel gyermekeit a szegénytől, üldöztetéstől megmentse. Cellatársának elmondotta, hogy vallomást azonban ennek ellenére azért nem tesz, mert „ezeknek” az ígéretésébe nem bízik. Továbbá hangoztatta, még megpróbálja tartani magát és tagadásban lesz addig, amíg fizikai erővel bírja.

Vitális Sándor / [...]

Hangulata ezen a héten nagyon hullámzó volt, nemcsak egyik napról a másikra változott át és kapott át egyik végletből a másikban [sic!], hanem gyakran óráról-órára történt

a hangulatában változás. Az foglalkoztatta legjobbat, hogy miért húzódik el ügye ilyen sokáig és különösen az ő kihallgatásaiban miért van már két hét óta szünet. Rendszerint arra gondol, hogy ügyében már csak az összefoglaló jegyzőkönyv elkészítése van hátra, ilyenkor nyugodtabb lett. Gyakran felmerül benne azonban a kétely, hátha valóban várnak még tőle lényeges vallomást. Ilyenkor letört és kétségbeesés vesz rajta erőt, amely elvitte őt az öngyilkosság gondolatáig. Az elhallgatott kártevéseiről szándékosan írt olyan vallomást, amellyel fordulópontot akart elérni, kihallgatásai további menetében.

Varga Béla / [...]

A hét elején tapasztalt nyugtalansága és idegessége a keddi kihallgatása óta állandóan csökkent. Tudja jól, hogy Komló, stb. kérdésében kellemetlenségeket kell esetleg elviselnie, azonban azokra felkészült, amely kedélyállapotát kedvezően befolyásolta. Ártatlanságát továbbra is hangoztatja cellatársa előtt. Ebből kiindulva ellenállási szándéka is változatlan. A Hatósághoz való viszonya továbbra is ellenséges maradt.

Déry József / [...]

Az elmúlt hét folyamán általában nyugodt, jó hangulatú, bizakodó volt. Az elmúlt vasárnap a kihallgatásain felmerült cselekményeket és személyeket összeírta és a felszínre került kérdéseket a hét folyamán maga vitte őszinte önkéntes vallomás formájában előadójához. Jó hangulatát még fokozta, amikor a hét közepe táján előadója ezt az őszinteségi szándékot szóvá is tette és bízik abban, hogy a Hatóság figyelembe fogja venni őszinteségét. Ez arra sarkallta, hogy a továbbiakban is őszintén írjon, hogy előadójának kérdéseire is világos válaszokat adjon. Sokat foglalkozott a várható ítélettel és arra a megállapításra jutott, hogy talán még nincsen minden elveszve, ha a továbbiakban is őszinte lesz és a tárgyaláson is őszinte magatartást tanúsít. Ennek alapján jó hangulatú, beszédes és bizakodóan várja sorsának kialakulását.

Káposztás Pál / [...]

A hét elején, mivel nem volt elfoglaltsága, cellájában – gondolatai állandóan az ügye körül jártak, így borús hangulatban volt. Ugyanakkor betegnek is érezte magát, nem volt kedve az élethez és reménytelennek látta a jövőjét. Miután új feladatot kapott előadójától, megváltozott. Büszke lett, hogy érdemesnek tartják a munka elvégzésére, derűs, emelkedett hangulatban, nagy lelkesedéssel végzi cellájában munkáját. Tevékenysége eltereli a gondolatait ügyéről, megfeledkezik a betegségről, boldog örömmel dolgozik, szakmunkáján. A hét nagy része ebben a derűs hangulatban telt el. Jövője elé igen vérmes reményekkel néz és cellatársának megemléktette, hogy ő azt a lehetőséget sem tartja kizártnak, hogy nem is fogják őt bíróság elé állítani, hanem csak leinternálják.⁴⁶

Hansági Imre / [...]

Hangulatára az elmúlt hét folyamán Dzsida Lászlóval bekövetkezett szembesítés várása nyomta rá a bélyegét. A szembesítéstől való kezdetbeli idegenkedése a vizsgálatán és a cellatársával lefolyt beszélgetések hatása alatt megszűnt. A pénteki napon megtartott szembesítésről a véleménye teljesen jóindulatú és a szembesítést tárgyilagosságnak, a valóságnak megfelelőnek tartja. Ennek alapján hangulata a lehető legjobb és a Hatósággal szembeni bizalma is megnövekedett.

Mohi Rezső / [...]

A hét elején reményteljesen és kicsit izgatottan várta kihallgatását, hogy sikerül-e neki a Hatóság bizalmába férkőzni. Kissé meg volt ütközve azon, amikor azt látta, hogy nem a legnagyobb lelkesedéssel voltak irányában. Vakon hitt és bízott a március 12-ben, melyre az amerikaiak által való kiszabadítását várta „külső sugallat alapján”⁴⁷. Miután ez nem következett be, cellatársának elmondta, hogy tulajdonképpen ő ezt a „kiszabadítását” április hónapra várja.

Kelemen Ferenc / [...]

Az elmúlt hét folyamán hangulata minden eddiginél rosszabb volt és a teljes lelki és testi összeroppanás jelei mutatkoznak nála. Rossz hangulata hol lázas hisztérikus izgalomban, hol sorsába való teljes és lemondó belenyugvásban, ügyével és védekezésével szembeni teljes közönyben nyilvánul meg. Helyzetét teljesen reménytelennek látja, többször foglalkozott

öngyilkossági gondolatokkal, aminek eredményeképpen állandóan igyekszik orvosságainak bevételét elmulasztani. Megállapítása szerint a Hatóságnak semmiféle bizonyíték nem állhat a rendelkezésére, miután ő kártevő tevékenységéről soha senkivel és semmilyen formában nem beszélt – mondotta cellatársának. Ellene látszatok és feltevések mutatkozhatnak, amelyek alapján feltételezi ez ügyben egy személyes ellenségének bosszúját, aki bele akarja keverni őt egy nagy ügybe.

Márkus György⁴⁸ / [...]

Magatartását az elmúlt héten változatlanul a legfokozottabb idegesség jellemezte. Gyakran foglalkozott a vizsgálatának anyagával, míg a korábbi hetekhez viszonyítva a családjával kevesebbet. Újabban mindinkább előtérbe került az irányú féltelme, hogy egy „rendszerváltozás” esetén felelősségre fogják vonni a Hatóságnál tett terhelő vallomásokért. Ügyének értékelését továbbra is igyekszik csökkenteni, annak ellenére, hogy cellatársa előtt elismerte mind a szervezkedésben történt megállapodásait, mind pedig az általa adott utasítások tényét. Vizsgálójával szemben viszonya nagyon rossz.

Készítette: SL.

Zsidi ezds.⁴⁹

Gépelte: NL.

Készült: 4 pld.

3 old.

[ÁBTL 3.1.9. V-110208/5. 170–172. Géppel írt tisztázat, saját kezű aláírás nélkül.]

6. A Vizsgálati Főosztály jelentése a bányászügyről, 1953. augusztus 4.

Belügyminisztérium
Vizsgálati Főosztálya
III. csoport

Szigorúan titkos!

Jelentés

Budapest, 1953. augusztus 4.⁵⁰

A szabotázs- és diverzió-elhárító csoportnál az utóbbi időben az alábbi nagyobb jelentőségű szabotázs ügyben folytattunk vizsgálatot:

A szénbányászatban kifejtett szabotázs- és kártevő tevékenység gyanúja miatt 1952 augusztusától folyamatosan őrizetbe vettük Vargha Béla bányamérnököt, Dr. Déry József ügyvédet, dr. Vitális Sándor geológust, dr. Káposztás Pál bányamérnököt, Krupár Géza bányamérnököt, Hansági Imre bányamérnököt, Dzside László bányamérnököt, dr. Mohi Rezső bányamérnököt, Heinrich Henrik bányamérnököt, dr. Márkus György volt vállalati igazgatót és dr. Kelemen Ferenc volt bankárt.

Az őrizeteselek letartóztatásuk után valamennyien tagadták tudatos kártevésüket, majd bizonyos idő elteltével fenyegetések, 30-40 órás egyfolytában tartó kihallgatások és egyéb meg nem engedhető törvénytelen eszközök alkalmazása után vallották, hogy dr. Chorin Ferenc a volt Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. Nyugaton tartózkodó elnökének utasítására – melyet Déry Józsefen keresztül kaptak – és a rendszerrel szembeni ellenséges beállítottságuk következtében, a szénbányaipar területén szabotázs- és kártevő tevékenységet folytattak. Céljuk volt: jó minőségű szén átmentése az általuk várt „rendszerváltozás” utáni időre. Ennek figyelembevételével készítették el a 3 és 5 éves szénbányászati terveket.

Dr. Chorintól kapott szempontok alapján kártevő célból javasolták a Petőfi-bánya megnyitását. Ennek érdekében hamis, félrevezető szakvéleményt adtak a Gazdasági Főtanácsnak,⁵¹ melyben kedvező színben tüntették fel a szénvagyon mennyiségét és kalóriaértékét, ugyanakkor elhallgatták az általuk ismert súlyos bányaművelési viszonyokat.

Minden komolyabb beruházásokat a gyenge minőségű szénterületre eszközölték, ezeket is lehetőleg úgy, hogy a hatását a termelésben csak az általuk remélt „rendszerváltozás” utáni időben éreztesse.

Az őrizetbe vettek a vizsgálat későbbi folyamán korábbi „beismerő” vallomásaikat visszavonták azzal, hogy azokat kényszerítő eszközök hatására vallották.

Birtokunkban van egy négytagú szakértői bizottság által elkészített szakvélemény, mely szerint Vargha Béla és társai a 3 éves és 5 éves szénbányászati tervekben a gyengébb minőségű szenek felé vették az irányt, amely népgazdasági szempontból káros és helytelen

volt, valamint hogy Petőfibánya újrainyitását a valóságtól eltérő szakvélemény alapján hajtották végre.

Fenti szakvéleményt a vizsgálat során Vargha Béla, Krupár Géza, dr. Káposztás Pál és dr. Vitális Sándor őrizetesek elé tártuk. Nevezettek a szakértői bizottság véleményét nem fogadták el azzal az indokkal, hogy a szakértők szakvéleményüket nem az 1946-os viszonyoknak megfelelően, illetve annak figyelembevételével készítették el, jelenlegi szempontból vizsgálták a helyzetet. Ugyanakkor azt is állítják, hogy a tervek elkészítésekor megszabott hatalmas mennyiségű szén kitermelése csak a gyengébb minőségű szének intenzívebb termelése árán volt megoldható.

A szakbizottsági vélemény, valamint az őrizetesek által felhozott érveket egy újabb szakértői bizottsággal felülvizsgáltatjuk, fentiek tisztázása céljából.

Vargha Béla és társai ügyét kezdetben több hónapon keresztül a hálózati elvtársak vizsgálták. Ennek során készültek azok a vallomások, amelyek az őrizetesek állítása szerint kényszerítő eszközök alkalmazása következtében születtek, amit későbbiekben vissza is vontak. Miután a hálózati elvtársaktól az ügyet 1952 december 1-én a Vizsgálati Főosztály vizsgálói vették át, a korábbi vallomások alapján – ragaszkodva azokhoz – újból a jegyzőkönyvbe kerültek azok a cselekmények, amelyek – az őrizetesek állítása szerint – kényszerítő körülmények hatására keletkeztek. Így továbbra is ilyen irányba haladt a vizsgálat.

Folyó évi július hó elején az ügyben lezárási javaslatot készítettünk, ekkor a fenti ügy felül lett vizsgálva. Ennek alapján megállapítást nyert, hogy az ügyben - szakértői véleményen kívül – dokumentum, melyek jogi erővel bírnának, nem állnak rendelkezésünkre. A nagyszámú tanúvallomásoknak csak egy része használható fel, azokban is különböző ellentmondások vannak.

A bányamérnökök ügyében lefolytatott vizsgálatnál hiányosság volt, hogy a gyanúsítottakat kellő bizonyíték nélkül vettük őrizetbe, nem állt rendelkezésünkre objektív szakértői vélemény. Továbbá, hogy a vizsgálat szakszerűtlenül lett lefolytatva, annak irányítását és konkrét végrehajtását a hálózati elvtársak végezték. Az őrizeteseknek szájukba adták egyes feltételezéseken alapuló kérdéseket [sic!], amelyből később „beismerő” vallomások születtek. Ez későbbiekben az egész vizsgálatot ferde irányba vitte. Ugyanakkor különböző kényszerítő eszközök /bántalmazás, huzamosabb időn keresztül történő állítások, stb./ lettek alkalmazva az őrizetesekekkel szemben.

Hiányosság volt az is, hogy a vizsgáló elvtársak az ügy vizsgálatánál az őrizetesek által időközben felhozott műszaki érveket nem vették figyelembe, nem bíráltatták felül szakértőkkel, így nem is volt lehetőség esetleges hazugságaikban az őrizetesekeket leleplezni. Ezt most kell pótolni, tagadó vallomásaikat műszaki szempontból felülvizsgálni.

Szabotázs ügyek vizsgálatánál a jövőben nagyobb körültekintéssel kell eljárni. Szakértői vélemény, az illetékes szakminiszter, vagy megbízott feljelentése nélkül őrizetbevételt foganatosítani nem lehet.⁵² A vizsgálat megkönnyítése céljából szükséges lenne, hogy egyes jelentősebb ügyekben a vizsgáló elvtársak – műszaki betekintés céljából – helyszínen tanulmányozzák a munkafolyamatokat, így tájékozódást nyernek azokról a munkákról melyben vizsgálatot folytatnak.

Keszthelyi József áv. hdgy.

Készítette: K. J.
Gépelte: F. E-né.
Készült: 3 pld. 3 old.

[ÁBTL 3.1.9. V-110208/7. 167–169. Géppel írt tisztázat, saját kezű aláírás nélkül.]

7. A Vizsgálati Főosztály jelentése a bírósági tárgyalásról, 1954. április 3.

Belügyminisztérium
Vizsgálati Főosztálya

Szigorúan titkos!

Jelentés
Vargha Béla bányamérnök ügyében.

Budapest, 1954. április 3.

A Fővárosi Bíróság Jónás Tanácsa⁵³ a mai napon tárgyalta a hűtlenséggel és a népellenes bűntettel vádolt Vargha Béla bányamérnök ügyét. A Bíróság a vádlottat 4 évi börtönre mint főbüntetésre, 5000 forint pénzbüntetésre és 5 évi közügyektől eltiltásra mint mellékbüntetésre ítélte. Az ítélet ellen fellebbezés nem történt. Az ítélet jogerős.

A tárgyalás nem folyt rendben. A vádlott és a tanúk korábbi vallomásaik lényeges részeit visszavonták, a szakértők bizonytalanok voltak és a vádlott, valamint a védő kérdéseire megfelelő választ nem tudtak adni.

Vargha Béla a tanácselnök kérdésére adott válaszában részben ismerte el bűnösségét. Azt elismerte, hogy 1946–47-ben Déry Józseffel beszélt a bányákra vonatkozó adatokról, ezek azonban közismert, a sajtóban közzétett adatok voltak. Elismerte, hogy munkatársaival ezekben az években beszélt rendszerváltozásról, azonban tagadta, hogy ennek érdekében tett volna bármi káros intézkedést.

A tanúként kihallgatott Toponárszki Pál⁵⁴ a tanácselnök kérdéseire nem akart válaszolni, majd hosszas unszolásra a tanácselnök által felolvasott egyes vallomásrészletekre részben azt mondta, hogy most másképp látja, vagy pedig, hogy a nyomozás során azt vallotta, most azonban nem nyilatkozott [sic!]. Korábbi vallomásával szemben azt állította, hogy véleménye szerint Vargha Béla nem kártevő szándékból, hanem szakszerűségi okokból tett intézkedéseket. Hasonló választ adott a többi tanú is erre a kérdésre, így Sillai Vilmos⁵⁵ is, aki korábban ügynökként dolgozott az ügyben.

Vadász Zoltán⁵⁶, Hegybíró Béla⁵⁷ és Benkő Ferenc⁵⁸ szakértők kifejtették, hogy azért volt káros a gyengébb szenek kitermelését előtérbe helyezni a jobb minőségű szenekkel szemben, mert a szükségletekből kellett volna kiindulni. Ezért a jobbminőségű szenek termelését kellett volna fejleszteni. Hibáztatták a vádlottat, hogy a 3 éves terv előirányzatait alacsonyban tervezte, amit bizonyít, hogy a gyakorlatban túlteljesítették. Hibáztatták a vádlottat azért is, hogy Dorog fejlesztésére is keveset irányzott elő. A vádlott hivatkozott arra, hogy Dorog fejlesztésére irányzott összeget felsőbb szervek 4 millió forinttal leszállították.

A védő azt a kérdést tette fel a szakértőkhöz, hogy milyen kár származott abból, hogy a vádlott által a 3 éves tervbe dolgozott alacsony széntermelési irányzatot a gyakorlatban túlteljesítették. A szakértők azt válaszolták, hogy ez termelési vonalon nem jelentett kárt.

A szakértők bizonytalan magatartásán észrevehető volt a vádlott logikus védekezésének, és a tanúk vallomás visszavonásainak hatása.

A vádlott az utolsó szó jogán a letartóztatás alatt készített újításaira és arra hivatkozott, hogy beállítottsága megváltozott.

A tárgyalás rossz hatást keltett. Ez megmutatkozott a bíróság ítéletében is, mert a törvény által megállapított, legfeljebb kiszabható 20 évi börtönbüntetés helyett, a hűtlenségben és a népellenes bűntettben bűnösnek talált vádlottat 4 évi börtönre ítélték.

Barna Péter áv szds.

Készült: 3 pld.
2 old.
Gépelte: B.-né.

[ÁBTL 3.1.9. V-110208/43. 231–232. Géppel írt tisztázat, saját kezű aláírás nélkül.]

¹ Vargha Béla (1901–1976) bányamérnök. 1946–1948 között a Magyar Állami Szénbánya (MÁSZ) Rt. tervezési osztályának vezetője, majd 1948 októberétől a Nehézipari Minisztérium Bányászati Főosztályának a vezetője. 1950 decemberétől letartóztatásáig a Bányászati Tervező Intézet tervezőmérnöke.

² A Főosztályon belül a VI/I. Osztály látta el a vizsgálati feladatokat. A vizsgálat lefolytatására közvetlenül Kiss László áv. szds. kapott megbízást Kapitány István áv. szds. osztályvezetőtől. Egy 1953. január 2-án kelt parancs értelmében a VI/I. Osztály megszűnt, s a tárgyaló ügy vizsgálatát a jogutód, a VI/4. Belső Elhárító Vizsgálati Osztály folytatta, továbbra is Kapitány István vezetésével. Az 1953. júniusi határozatot követően már, mint a Belügyminisztérium Vizsgálati Főosztálya „vette át” és zárta le az ügyet 1954-ben.

³ 1950-től az ÁVH I. (Hálózati) Főosztálya alá rendelték a szabotázs-elhárító részleget. 1950 és 1953 között a Főosztály 4. Osztályának feladata volt a hálózati és operatív munka az ipar, a kereskedelem, a pénzügy és a közlekedés területén. Az eljárás megindítása „ügynöki bizalmas nyomozással” kezdődött, majd ún. „speciális környezettanulmányt” készített a Hálózati Osztály. Ez gyakorlatilag kiterjedt az eljárás alá vont személy otthonára, munkahelyére, kapcsolataira, vagyis mindennapi életére. Az őrizetbevételi engedélyt – melyet Péter Gábor adott meg – követően a hálózati és a vizsgálati osztály közös, ún. operációs tervet készített, melynek végrehajtásáról szintén az államvédelem fejének kellett jelenteni. A letartóztatottak kihallgatása gyakorlatilag 24 órán belül (gyakran még aznap) megkezdődött, bár a vizsgálatok megindításáról szóló határozatokat csak napokkal később hagyták jóvá.

⁴ Krupár Géza (1893–1968) bányamérnök, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. volt bányafelügyelője. 1946-ban a MÁSZ Rt. műszaki osztályának helyettes vezetője, majd vezetője. 1949-től a Bányakutató Intézet bányászati osztályának vezetője.

⁵ Dr. Káposztás Pál (1893–1957) bányamérnök, a műszaki tudományok doktora (posztumusz, 1958). 1946–1949 között az államosított szénbányák műszaki igazgatója volt. 1949-től a Szénbányászati Kutató Laboratórium osztályvezetője, majd a Földalatti Vasútervező Vállalat, később az Út-, Vasútervező Vállalat (ÚVATERV) irányító tervezőmérnöke.

⁶ A Vizsgálati Osztály bevallottan „legjobb” és legtöbbet foglalkoztatott kihallgatói ekkor: Kapitány István áv. szds, Kiss László áv. szds, Varga Béla áv. fhdgy, Balácsi Béla áv. örgy, Kiss Toldi Ferenc áv. hdgy, Keszthelyi József áv. hdgy. Lásd 2. számú dokumentum.

⁷ Az ügyben foglalkoztatott fogdahálózati személyek szinte mindegyike beazonosítható: kutatómérnök, országgyűlési képviselő, minisztériumi beosztottak és vezetők, sőt, még egy államvédelmi főhadnagy is „segítette” az ÁVH munkáját. Vagyis szinte egytől-egyig magasan képzett, de különböző okokból elítélt, félreállított, majd ügynöki munkában foglalkoztatott személyek voltak. Többségüket 1949–1950-ben, a Rajk-, illetve a Sólyom-ügyekben, valamint Pálóczy-Horváth György ügyében ítélték el.

⁸ ÁBTL 3.1.9. V-110208/13. 19.

⁹ ÁBTL 3.1.9. V-110208/7. 131.

¹⁰ „Állandóan küzd [ti. az őrizetes] az álmoság ellen, szinte minden alkalommal megkísérli az idegcsillapítót nem bevenni, ezt a szándékát azonban az örök ébersége megghiúsítja.” Fogdahálózati jelentés, 1952. december 11. ÁBTL 3.1.9. V-110208/36. 179. „[Őrizetes] elkeseredett és ideges hangulata mellett egészségileg sincs jól. Három hét óta naponta 8–10 drb. különböző gyógyszer-tablettákat szed. A sok orvosság fáradttá, elfáradtá teszi és szervezetét is legyengíti”. Ehhez az alábbi megjegyzést fűzte a vizsgáló tiszt: „Intézkedni kell, nehogy megmérgezze, nehogy legyengítse magát. Ne adják, csak a szükséges mennyiséget”. Fogdahálózati jelentés, 1953. március 6. ÁBTL 3.1.9. V-110208/17. 227.

¹¹ A „szocialista törvényesség” ebben az esetben is sajátos értelmezést kapott: 1953. augusztus 14-én – vagyis egy évvel az első letartóztatásokat követően! – Hidas István nehézipari miniszter tett hivatalos büntetőfeljelentést a már letartóztatott szakemberek ellen azzal, hogy „a 3 és 5 éves szénbányászati terveket kártevő módon készítették el”. ÁBTL 3.1.9. V-110208/8. 137.

¹² Lásd a 41. jegyzetet.

¹³ Az ügyről lásd még: Molnár László: Megemlékezés a meghurcolt bányaműszaki vezetők rehabilitációjáról. *Bányászati és Kohászati Lapok*. 126. évf. 5. sz. 1993. 481–485.; Katona Klára: „Legfőbb érték az ember”. Bányász-ügyek, bányászorsok bírósági és ÁVH iratok tükrében. In *Kor-kép. Dokumentumok és tanulmányok a magyar bányászat 1945 és 1948 közötti történetéből*. Szerk. Bicher Erzsébet. Budapest, Központi Bányászati Múzeum Közleményei, 2002. 119–249.; Zsitnyányi Ildikó: Adalékok egy félbehagyott koncepció történetéhez. In: *Variációk. Ünnepi tanulmányok M. Kiss Sándor tiszteletére*. Szerk. Ötvös István. Piliscsaba, PPKE BTK, 2004. 293–309.

¹⁴ ÁBTL 3.1.9. V-110208/38. 223.

¹⁵ Az eredeti dokumentumban szereplő kihagyások.

¹⁶ Barna Péter áv. százados.

¹⁷ Az ún. SZDP-ügyben, 1952. július 23-án vették őrizetbe. A Budapesti Megyei Bíróság 1952. november 28-án, szervezkedés büntette miatt 5 év börtönre ítélte. A Legfelsőbb Bíróság 1953. november 24-én az ítéletet jóváhagyta. 1955-ben egyéni kegyelemmel szabadult. Az Elnöki Tanács 1960-ban mentesítette a hátrányos jogkövetkezmények alól, a Legfelsőbb Bíróság 1962-ben bűncselekmény hiányában felmentette.

¹⁸ Kiss László áv. százados a vizsgálat vezetője volt.

¹⁹ A Vizsgálati Főosztály váltakozva használta a Varga, illetve Vargha elnevezést, de helyesen: Vargha Béla.

²⁰ Dr. Déry József ügyvéd, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. korábbi igazgatója volt (előtte Chorin Ferenc vezérigazgató, gyár- és bányatulajdonos titkára), és mint „külföldi kapcsolattartó” illeszkedett az egész koncepcióba. 1952. október 3-án vették őrizetbe. 1954. április 3-án hűtlenség és valutarejtegetés büntette miatt 5 év börtönre ítélte a bíróság. 1958-ban mentesítették a hátrányos jogkövetkezmények alól. (Chorin Ferenc volt az a „külföldi tőkés”, aki – a koncepció szerint

– az egész szabotázs háttérében állt. Chorin 1944-ben hagyta el az országot és New Yorkban telepedett le, ahol több vállalatot is alapított.)

²¹ A Vizsgálati Főosztály első számú szakértőként Ajtay Zoltánt, a Bánya- és Energiaügyi Minisztérium Szénbányászati Főosztályának vezetőjét alkalmazta az ügyben.

²² Az ÁVH a vizsgálat kezdetén Simon Kálmán bányamérnöktől – aki Ajtay Zoltán beosztottja volt a minisztériumban – kérte az első hivatalos „szakvéleményt”, amelyet a később a „szocialista törvényesség” jegyében felállított szakbizottság nem támasztotta alá.

²³ Gerő Ernő, a Központi Vezetőség ülésén tartott 1952. évi beszámolójában is megemlítette a rossz gépkihhasználást, melynek egyik fő okaként a nagyfokú alkatrészhiányt jelölte meg. (Nehéz esztendők krónikája 1949-1953. *Dokumentumok*. Szerk. Balogh Sándor. Budapest, Gondolat, 1986. 447.)

²⁴ Meskó László Gábor bányamérnök, Esztó Zoltán ügyében hallgatták ki tanúként.

²⁵ Esztó Zoltán (1919–1990) bányamérnök, 1945–50-ben a Síkvölgyi akna üzemvezetője volt, 1951-ben pedig a Tatabányai Felső Szénbányák Nemzeti Vállalat igazgatóhelyettes főmérnöke lett. 1952-ben a Várpalotai Szénbányákhoz helyezték át igazgató főmérnöki beosztásba.

²⁶ Kubinyi István az 1946-ban megalakított MÁSZ Rt. munkaügyi főosztályának volt a vezetője. A vizsgálat során többször hallgatták ki tanúként, elsősorban Káposztás Pál személyére vonatkozóan.

²⁷ Hansági (Háber) Imre bányamérnök, az Országos Tervhivatal szénbányászati osztályának vezetője. Az ügyvel kapcsolatban 1952. november 4-én tartóztatták le; 1954. április 5-én bizonyíték hiányában szabadlábra helyezte a Legfőbb Ügyészség.

²⁸ Beck Ernő áv százados, az ÁVH I/4. (Szabotázselhárító) Osztályának munkatársa.

²⁹ Ezt a részt az eredeti iraton törölték, de valószínűleg a „hálózati” elvtársakkal kívánt együttműködni a Vizsgálati Osztály

³⁰ Azaz Péter Gábor részére. A vizsgálati anyagból, valamint a fogdahálózati jelentésekből egyértelműen kiderül, hogy Péter Gábor személyesen felügyelte a vizsgálatot, esetenként részt vett a kihallgatásokon is, és folyamatosan tájékoztatta Gerő Ernőt az ügyben elért eredményekről. Jelenléte az ÁVH által nyújtott „kedvezmények” és egyben félvezetések egyike volt, hiszen a Hatóság vezetője ilyenkor állapotukról, ellátásukról kérdezte az őrizeteseket, és beismerő vallomás esetén kilátásba helyezte szakmai munkájuk folytatását. A „szigorú” kihallgató tiszt és a „barátságos” altábornagy ellentéte azt a reményt keltette, hogy ügyükkel a felső vezetés foglalkozik, szíven viseli a sorsukat, így hamarosan kiderülhet az igazság.

³¹ Ti. a szovjet tanácsadó elvtárs részére.

³² Dr. Vitális Sándor (1900–1976), 1922-től 1946-ig a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. geológusaként vezette a vállalat szénkutatásait. 1946-ban megbízták az országos méretű szénkutatás megszervezésével és irányításával. Hat éven át, változó hivatali beosztásban eleinte a szén, később valamennyi ásványi nyersanyag kutatását ő szervezte meg. A Magyarhoni Földtani Társulat Hidrológiai Szakosztályából 1949-ben önállósult Magyar Hidrológiai Társaságnak 1951-ig, majd 1961-től haláláig elnöke volt. 1951-ben Kossuth-díjjal tüntették ki. Egy évvel később kinevezték egyetemi tanárrá, és megválasztották a Földtani Társulat elnökévé. 1952-ben letartóztatták, 1954-ben szabadon engedték, majd kinevezték a budapesti tudományegyetem alkalmazott földtani tanszékének tanárává. Nevéhez fűződik a sikondai és pünkösdfürdői hévíz és a kisterenyei ásványvíz feltárása.

³³ Szurovi Géza geológus szakértő, tanúként hallgatták ki Vargha Béla és társai ügyében.

³⁴ Dr. Mohi (Mayer) Rezső (1888-1981), bányamérnök, a szénbányászat államosítása után a Tatabányai Bánya igazgatóság igazgatója, 1948-tól az újonnan alakult Aknamélyítő Vállalat műszaki vezetője. 1951-től 1961-ig, nyugdíjba vonulásáig, a Bányászati Kutató Intézet, majd a Bányászati Tervező Intézet irányító tervezője. Három évtizedes tatabányai munkássága idején számos különleges műszaki feladatot oldott meg, például az iszaptömedékeléshez új gátolási eljárások kidolgozását, a bányaműveletek külszíni mozgásokra való kihatásának vizsgálatát és a külszíni mozgások megelőzését, valamint a bányászati terület levett szénvagyonának termelésbe kapcsolását.

³⁵ Helyesen: Kapitány István áv. szds.

³⁶ A fennmaradt iratok nem csak a mindennapos, éjjel-nappal tartó kihallgatásokról tanúskodnak, hanem az ÁVH sajátos nyomozási módszereire is rávilágítanak: Kelemen Ferencet ugyan már 1952. október 28-án letartóztatták és még aznap megkezdték a kihallgatását, azonban az ÁVH VI/1. Osztálya csak 1952. december 2-án adta ki a határozatot az őrizetbe vételről.

³⁷ Dr. Kelemen Ferenc a háború előtt, 1924-től volt a Magyar Földhitel Intézet igazgatója, majd nyugdíjazását követően a Weiss Manfréd család egyik vagyongazdája. 1951-ben kitelepítették Besenyőtelekre, itt vették őrizetbe 1952. október 28-án, „külföldi kapcsolatai” miatt. 1953. december 7-én szabadlábra helyezték, mert a végül „rábizonyított” valutáris bűncselekmény – idős kora miatt – közkegyelem alá esett.

³⁸ Bedők István áv. alhadnagy, majd a vizsgálat ideje alatt hadnaggyá előléptetve.

³⁹ Fullér Lajos áv. főhadnagy.

⁴⁰ Dr. Kelemen Ferencre ezt követően 3 nap sötétzárka várt, mert kihallgatói nem voltak megelégedve az addig elért eredménnyel. V-110208/38. 274.

⁴¹ Dr. Schmidt Sándor (1882–1953) bányamérnök, a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. egykori vezetője. 1933-ban elsőként nyerte el a bányamérnöki doktori fokozatot. Tevékenysége a dorogi szénmedencéhez kötődik, karsztvíz elzárására cementálási eljárást talált fel. A bányászüggyel kapcsolatban 1953. március 3-án vették őrizetbe, de a fogva tartás ideje alatt májusban meghalt.

⁴² Az eredeti iraton mindegyik fogva tartott mellett fel van tüntetve az ügynök neve, melyet igyekeztek kitörölni az iratokon.

⁴³ Heinrich Henrik (1889–1964) bányamérnök. Selmechányán szerzett bányamérnöki diplomát, majd a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. szolgálatába lépett és 37 évig dolgozott a vállalat bányáinál (Salgótarján, Nyitrabánya, Nagybátony, Tokod). 1934–1937 között Csetényből irányította a dudari szénmedence kutatási munkáit, 1939–1945 között Várpalotán bányaigazgató, majd a Bányakutató Intézet kutató munkatársa. 1953. március 3-án vették őrizetbe. 1954. március 25-én szervezkedés bűntette miatt 3 év és 6 hónap börtönre ítélte a Budapesti Fővárosi Bíróság. 1957-ben rehabilitálták.

⁴⁴ A korszak koncepciók pereinél több esetben is előfordult, hogy az áldozatok a „vizsgálat” során, a kényszerítő eszközök alkalmazása következtében már maguk is elbizonytalanodtak, nem hittek saját ártatlanságukban.

⁴⁵ Dzsida László bányamérnök, a Magyar Kül- és Belforgalmi Rt. volt osztályvezetője. 1946-ban a MÁSZ Rt.-hez került, majd 1948-ban a Mátravidéki Erőmű és Bányaeépítési Rt. helyettes vezérigazgatója lett. 1950-től a Földalatti Vasútépítő Vállalat helyettes osztályvezetője volt. 1953. március 3-án vették őrizetbe. 1954. március 25-én izgatás bűntette miatt 2 év börtönre ítélték, mely már amnesztia alá tartozott, így szabadlábra helyezték.

⁴⁶ A fogdahálózati jelentésekből kiderül, hogy a fogva tartott szakemberek, sorsukat elsősorban Papp Simonhoz, a MAORT perben letartóztatott geológushoz hasonlították. Ezt tovább erősítve, az ÁVH kedvezményként később megengedte – sőt, feladatként is adta – a letartóztatottaknak, hogy szakmai tudásukat a cellában is hasznosítsák, és tanulmányokat írjanak, újabb technológiákat dolgozzanak ki, és abban a hitükben sem cáfolták őket, hogy szabadulásuk után folytathatják munkájukat.

⁴⁷ Az iratanyagban több esetben is felmerül, hogy a letartóztatottak az amerikaiaktól remélték szabadulásukat. Ennek gyökere a Vizsgálati Osztály által felállított egyik vádpont volt, mely szerint mindannyian várták a „rendszerátalakítást”. Nem feltételezhető, hogy a külvilág hírei – ti. az 1953 januárjában beiktatott új amerikai elnök, Eisenhower februári beszéde, melyben harcot hirdetett a „bolsevista veszély leküzdésére”, vagy Sztálin márciusi halála – beszivárogtak volna a cellák falai közé. Elképzelhetőbb az a lehetőség, mi szerint az ÁVH erősítette fel ezt az ún. amerikai vonalat, mintegy hitegetve az őrizeteseket. (Lásd erről még 49. l. lábjegyzet.)

⁴⁸ Dr. Márkus György közgazdász, 1945 előtt a Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. ügyvezető igazgatója volt. 1952. november 4-én tartóztatták le, és 1954. március 25-én hűtlenség és szervezkedés bűntette miatt 3 év és 6 hónap börtönre ítélte a Budapesti Fővárosi Bíróság. 1957-ben rehabilitálták.

⁴⁹ Zsidi Gyula áv ezredes.

⁵⁰ Az 1953-as politikai fordulat, mely többek között Péter Gáborék letartóztatását és az ÁVH beolvasztását hozta magával, a vizsgálat további folyamán is érezte hatását. A hivatalosan is meghirdetett „szocialista törvényességről” az őrizetben lévő szakemberek természetesen semmit nem tudtak, de a kihallgató tiszték, és a vizsgálat enyhülését ők is érzékelték. A „nagy fordulat” – ahogy nevezték – azt jelentette, hogy az eddig beléjük sulykolt „vallomásaikat” el kellett felejteniük és a kihallgató tiszt utasítása szerint arról kellett írniuk, amiben bűnösnek érzik magukat. A jelentésekből kiderül, az őrizeteseket ez a fordulat egytől-egyig idegességgel öntötte el: egyrészt ezt a „gesztust” is egyfajta félrevezetésnek gondolták, és az amúgy már bizonyított, jól képzett és magabiztos szakembereket is bizonytalansággal töltötte el a közel egy éves fogság, s talán már ők maguk sem hitték el teljesen, hogy ártatlanok. Ez a feszültség érzékelhetően csak a későbbiek folyamán, a vizsgálat vége felé oldódott fel, amikor is már rendre visszavonták korábbi vallomásaikat.

⁵¹ Az 1945-ben alapított Gazdasági Főtanács a háború utáni gazdasági élet szükségleteinek és rendes menetének biztosítására jött létre. Elnöke a mindenkori kormányfő volt, főtitkára ekkor Vas Zoltán. 1949 júniusában a Minisztertanács megszüntette, helyette Népgazdasági Tanácsot állítottak fel, melynek elnöke Gerő Ernő lett.

⁵² Lásd erről 11. sz. l. lábjegyzet.

⁵³ Jónás Béla 1948 végétől 1949 őszéig a Budapesti Népbíróság tanácsvezetője, majd 1949 októberétől a Budapesti Büntetőtörvényszék tanácsvezetője volt. 1953 augusztusától a Budapesti Megyei Bíróság megbízott elnöke. A forradalom alatt öngyilkos lett.

⁵⁴ Helyesen Toponárszky Pál bányamérnök, a háború előtt a Budapestvidéki Kőszénbánya Rt. igazgató főmérnöke. A MÁSZ Rt. megalakulását követően, 1947-től a beruházási osztály vezetője lett, majd Tatabánya területi referense. 1953. februárjában javaslat készült az őrizetbe vételére – ti. a tatabányai külszíni fejtés „elszabotálása miatt” –, de korára és egészségi állapotára (cukorbetegsége miatt rendszeresen biztosítani kellett volna az inzulin injekciót) való tekintettel végül ezt elvetették és csak tanúvallomásait használták fel a vizsgálat során. V-110208/5. 22.

⁵⁵ Helyesen Sillay Vilmos bányamérnök. 1951–52-ben a Bányaberuházó Vállalat osztályvezetője, 1953-tól a Bányászati Mélyépítő Vállalat, majd a Bányászati Aknamélyítő Tröszt műszaki osztályvezetője.

⁵⁶ Vadász Zoltán bányamérnök, az Országos Tervhivatal Szénbányászati Osztályának helyettes vezetője. Az 1953 augusztusában felállított második szakbizottság elnöke.

⁵⁷ Hegybíró Béla bányamérnök, a Komlói Szénbányászati Tröszt beruházási csoportvezetője.

⁵⁸ Benkő Ferenc geológus szakértő, a Nehézipari Minisztérium Földtani Főigazgatóságának munkatársa.